

SÖZLÜ İLETİŞİM VE RETORİK

İÇİNDEKİLER

- Sözlü İletişim ve Retorik Kavramı
- Aristo'dan Günümüze Retorik
- Retorik Türleri
- Retoriğin Unsurları
- Sözlü İletişimde Retoriğin Önemi

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Retorik kavramını tanımlayabilecek,
 - Retorik kavramı ile iletişim arasındaki ilişkiyi kavrayabilecek,
 - Sözlü iletişimde retoriğin önemini açıklayabilecek,
 - Aristo'dan günümüze retorik kavramının gelişimini irdelenebilecek,
 - Retorik türlerini yorumlayabilecek,
 - Retoriğin unsurlarını öğrenebileceksiniz.

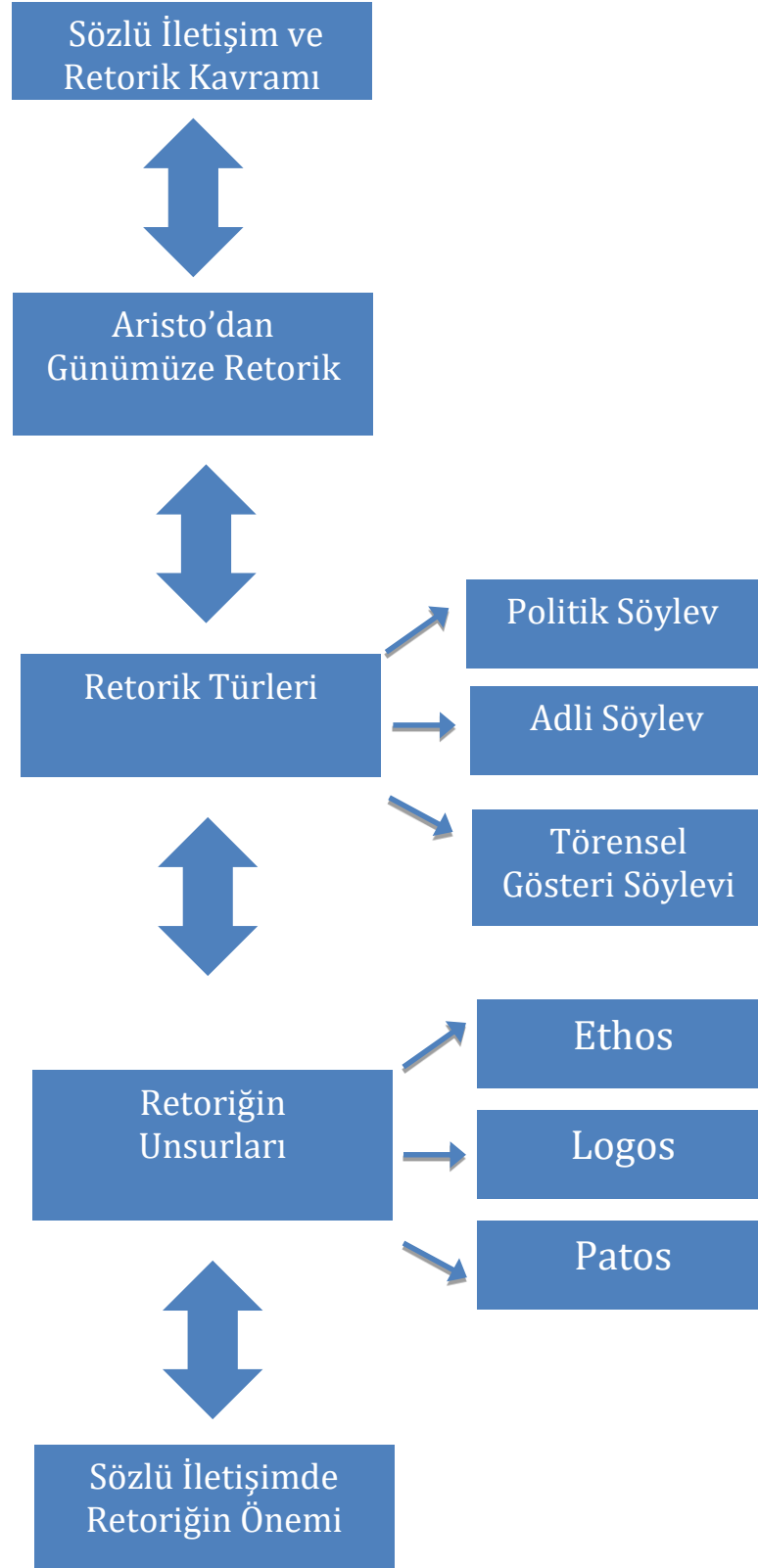
Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

SÖZLÜ İLETİŞİM VE HİTABET

Doç. Dr.
Ayça ÇEKİÇ AKYOL

ÜNİTE

7

GİRİŞ

Söz söyleme sanatı olarak bilinen retorik kavramı, sözlü iletişimle ilişkili en önemli kavramlardan biridir. Sözlü iletişimin en temel varlığı olan dilin etkili kullanımı ile ilişkilidir. İkna edici bir iletişim biçimi olan, diğer bir deyişle *sözlü iletişimde alıcıya ya da dinleyiciyi ikna etme niyetiyle tasarlanan mesajlar, retorik ile daha sistemli ve kurallı bir hâle dönüşmüştür*. İnsanların etkili konuşma ihtiyacı çok eskilere dayanmaktadır. Retoriğin ortaya çıkışı daha çok adalet arayışı ve siyasete dayanmakla birlikte günlük ilişkilerde de sözlü retorik talep görmüştür.

Günümüzde ise reklamdaki siyasal iletişime günlük ilişkilerden resmî iş toplantılarına kadar her alanda başvurulan önemli bir söz söyleme yöntemidir. Tarihsel gelişimi açısından bakıldığında MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan, zaman zaman güçlenip zaman zaman güç kaybeden bir sözlü iletişim anlayışıdır, diyebiliriz. Sofistler ile başlayıp günümüze kadar gelen bu söz söyleme sanatı her dönemde ihtiyaca göre şekil almış ve günümüze aktarılmıştır. Aristo ile sistemli hâle gelen ve politik söylev, adli söylev ve törensel gösteri söylevi olarak üç farklı türle karşımıza çıkan söz söyleme ve hitabet sanatının günlük yaşama yansımalarını da sıklıkla görmekteyiz. Televizyonda seçim dönemlerinde karşımıza çıkan siyasi parti liderlerinin söylemleri, siyasi reklam kampanyaları, millî meselelerle ilgili konularda yapılan törenlerde bürokratlarca yapılan konuşmalar ya da bir firmanın iş ortaklarına yaptığı sunumlardaki konuşmalar da retoriğin uygulama örnekleridir ki bunlar çoğaltmak mümkündür. Bu bölümde sözlü iletişim ve hitabet açısından önemli bir kavram olan retoriğin kavramsal yapısı, tarihsel gelişimi, türleri, retoriğin unsurları ve sözlü iletişimdeki önemi açıklanmaya çalışılacaktır.

Sözlü iletişimde alıcıya ya da dinleyiciyi ikna etme niyetiyle tasarlanan mesajlar retorik ile daha sistemli ve kurallı bir hâle dönüşmüştür.

SÖZLÜ İLETİŞİM VE RETORİK KAVRAMI

Retorik kavramı; Medya ve İletişim Sözlüğü'nde (Chandler ve Munday, 2018), ikna sanatı ve etkili ifade teknikleri ve bununla ilgili araştırmalar olarak tanımlanmaktadır. *Geleneksel retorik öncelikle hitabet ile ilişkili olmasına rağmen yazılı kompozisyonda da kullanılmaktadır. Modern retorik, etkili iletişim ile ilgilenirken; post yapısalcı yeni retorik, tüm söylemlerin retoriksel inşasına odaklanmaktadır. Klasik retorik ise hem rasyonel hem de duygusal çekicilikleri kullanarak hedef kitleleri etkileme ile ilgili olmasının yanı sıra alıcı odaklıdır*.

Sözlü iletişimde, icat yani geçerli argümanların inşası, düzenleme, ifade etme, hafıza ve konuşma tarzı, geleneksel retoriğin alt bölümleridir. Retorik, özellikle metaforik ile yalın anlam arasındaki ve biçim ile içerik arasındaki ilişki ile ilgilidir (2018).

Çağdaş retorik, yazılı ve sözlü iletişimde etkililiği dile getirmektedir. Etkili biçimde konuşma ya da söz söyleme sanatı, söz bilim ya da söz bilgisi olarak tanımlanan retorik, sözlü iletişimde oldukça önemlidir. Aristoteles'e göre verili bir durumda elde bulunan tüm inandırma araçlarını kullanabilme yetisi veya gözetebilme sanatıydı (Mutlu, 2008).

Retorik, modern anlamda ciddi, titiz bilimsel söylemin karşısında duran ve doğruyu aktarmayan ya da abartılmış mesajlar olarak nitelendirilmektedir. Buna karşılık postmodernistlerin kabul ettikleri klasik tanım ise güzel konuşma sanatı, fikirlerin sanatsal sunumudur. Retorik bu bağlamda, simgelerle oynamayı ve hegemonyacı bir görüşü dayatma ya da kendi üstünlüğü konusunda ayak diretme amacı ya da tasarımı olmayan açık bir metin içerisinde anlamın kurulmasını ifade etmektedir (Mutlu, 2008).

Retorik kavramı literatürde daha çok ikna ile birlikte hatta iknayı anlamak için ortaya çıkmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle siyasal iletişim, reklam vb. ikna edici mesajlar üreten iletişim çalışmalarında anlaşılması gereksinim duyulan bir konudur diyebiliriz. Sözlü iletişim retorik kavramı ile birlikte ikna edici etkili iletişim olarak değerlendirilebilir.

Antik Yunan'da ortaya çıkan sözlü iletişim ve ikna çalışmaları, Aristoteles tarafından incelenerek sınıflandırılmış ve *Retorik* çalışması ile temelleri atılmıştır (Zeybek, 2016).

Aristoteles (2019)'e göre retorik, belli bir durumda elde bulunan tüm inandırma yollarını kullanabilme yetisidir.

Retorik, Antik Çağ'da felsefeden sonra en önemli öğretisi olarak kabul edilmekteydi. Eski Yunan'da retorik, Rhetorikos, yani konuşmacıya ilişkin olan, konuşmacıya uygun olan anlamındaki sıfattan türetilen retoriketekhne, yani konuşmacının sanatı anlamına gelen terimlerle ifade edilmiştir. Retorik MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda Romalılarca siyasal anlamda ikna etmenin yanı sıra kişinin kendini ifade etmesi ve sanatsal bir etki yaratabilmesi anlamında da kullanılmıştır (Zeybek, 2016).

Aristoteles'e göre retorik en önemli ve gerçek ögesi inandırmadır. İandırma tarzları olarak tanımladığı 3 inandırma biçiminden söz eder. Birinci inandırma tarzı konuşmacının kişisel özellikleri, yani karakterine bağlıdır. İkincisi dinleyiciyi belli bir ruh hâline sokmaya ilişkindir. Sonuncusu yani üçüncü inandırma tarzı ise konuşmacının sözcüklerinin sağladığı kanıta ya da sözde kanıta bağlıdır. Konuşma, dinleyiciye konuşanın güvenilir olduğunu düşündürecek şekilde yapıldığında, inandırmada konuşmacının karakteri etkili olmuş olur. Konuşma coşkuları harekete geçirecek şekilde yapılmışsa inandırma dinleyicilerden de gelebilir. Örneğin mutlu olduğumuz zamanlarda bir konuşmanın üzerimizdeki etkisi daha olumlu olacaktır. Üçüncü inandırma durumunda, konuşmacı uygun kanıtlar yoluyla bir gerçeği ya da sözde gerçeği kanıtladığında, inandırma konuşmanın kendisi aracılığıyla gerçekleşmiş olur (akt: Zeybek, 2016). Sözlü iletişimde, özellikle hedefin ikna edilmesi gereken durumlarda, bu üç inandırma tarzının önemi açıkça görülmektedir.

Retorik en önemli ve gerçek ögesi inandırmadır.

Örnek

- Reklamlarda ünlü kullanımı 3 inandırma biçiminde yansımasıdır. Ünlü güvenilir bir kaynaktır, dinleyiciyi duygusal açıdan bir ruh hâline sokar ve söyledikleri izleyici için bir kanıttır. Örneğin bir gazlı içecek için olumlu görüş bildiren bir ünlü izleyiciyi inandırma konusunda reklamverene yardımcı olur.

ARİSTO'DAN GÜNÜMÜZE RETORİK

Retorik, dünyanın en eski disiplinlerinden biridir.

Retorik, dünyanın en eski disiplinlerinden biridir. Aslında tarihsel olarak ortaya çıkışını tam anlamıyla ortaya koymak tartışmalı kabul edilir. Bunun sebebi ise retorikğin antik dünyada Yunanlı filozofların o zamanın kültürel merkezi olan Orta Doğu'dan etkilendikleri, hatta buna kaynaklık edebilecek altyapıya sahip olan Mısır'a gidip gelmiş olabilecekleri söylenir. *Retorikğin Antik Yunan dünyası ile daha çok ilişkilendirilmesinin sebebi ise retorik sistemin ortaya çıkışı ile ilgilidir. Bu sistemin düşüncesi MÖ 5. yy.'da burada şekillenmiştir.* Retorikğin tam olarak nerede doğduğu bilinmese de önce Yunan, sonra Roma kültüründe şekillendiği yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. *Sicilya adasında doğmuş olması da ilginç ve manidar bulunmaktadır. Çünkü konum olarak ada, ulaşım açısından özellikle her türlü etkileşime açıktır.* Retorik doğduğundan beri sürekli bir yerden bir yere aktarılmaktadır. Sicilya'dan sonra Atina'da gelişimine devam eden retorik disiplini, daha sonra toplumsal değişimle birlikte tekrar İtalya'ya döner ve Roma bu disiplinin merkezi hâline gelir. MÖ 155'te Atina'daki 3 büyük akademinin hatipleri retorikği buradaki insanlarla tanıştırır. MÖ 92'de ise Roma'da insanların retorikğe artan ilgisi iktidarı rahatsız etmiş ve bu hatiplerin gönderilmesi ile birlikte kurslarında yasaklanmasına karar verilmiş. Yine de hatiplerin konuşma tarzı insanları cezp etmiş ve hızla yayılmıştır. Orta Çağ ile beraber değişen çehresiyle birlikte bir kolu da Arap coğrafyasına kadar ulaşmıştır (Tepebaşılı, 2016).

Retorikğin tarihsel aşamaları şu başlıklar altında verilmiştir (Tepebaşılı, 2016):

- Sofistler
- Atinalı filozoflar
- Roma dönemi
- Orta Çağ
- Yeniden keşfedilmesi
- Aydınlanma
- Çöküş dönemi
- 20. asır

Kısa kısa bu dönemlerin özelliklerine bakmakta yarar vardır (Tepebaşılı, 2016).

Sofistler

Retorikğin kökenleri Sicilya'ya dayandırılmaktadır. Perslerin Atina'yı işgal ettikleri dönemde koloni bölgesi olan Sicilya adasında bir Rönesans dönemi

yaşanır. MÖ 463 tarihlerine gelen bu dönemde iktidarda olan tiranların alt edilmesi sonucu bir serbestlik ortamı ortaya çıkmış ve insanlar haklarını veya siyasi görüşlerini savunma ve kabul ettirebilme imkânına ulaşmıştır. *Bu dönemin ilk retorik öğretileri ve kurucuları da Korax ve öğrencisi Teisias'tır.* Retorik böylece öğretilen bir disiplin olmuştur. *Bu dönemde retorik yayılmasında iki etken önemli rol oynamıştır. İlki siyasal ve sosyal koşullarla ortaya çıkan demokratik ortam, ikinci etken ise Sofistler ile retorik bir araya gelmesidir.*

Bu iktidar değişikliği daha sonra Atina'ya da sıçrar. Kölelerin de içine dâhil olduğu ilk demokrasi deneyimi burada yaşanır. Retoriğe ihtiyaç zemini hazırlayan sebepler ise politik görüş farklılıkları ve ticaret yoluyla zenginleşen halkın arasındaki hukuki sorunlardır. *Retoriği Atina'ya getiren kişi ise Gorgias (MÖ 430-380)'tir.* O dönemde çeşitli sebeplerle retorik sistem yaygınlık kazanır ve Sicilya'dakine benzer konuşma okulları açılır. Genellikle toplumsal ve siyasal konular tartışılmak suretiyle ikna etme yeteneği öğretilir. Önemli hatipler ise Gorgias ve Protagoras'dır. Sofist kelimesi de konuşma ustası olarak kullanılmaktadır.

Atina'da güzel konuşmaya ihtiyaç duyulma sebeplerinden biri olarak Atina demokrasisinde adaletin halk mahkemeleri aracılığıyla elde edilmesi gösterilmektedir. Atina mahkemelerinde dosya ve dosya incelemesi bulunmadığından davanın başarısı toplantı anında söylenenlere bağlıdır. Bu yüzden aslında kişiler kendilerini ne kadar iyi savunurlarsa jüriyi/ mahkemeyi o derecede etkileyebilirlerdi. Bu da önceden hazırlıklı bir konuşmayı gerektiriyordu. Ayrıca politik alanda da yapılan halk toplantılarında retorik bir karşılık buluyordu. Retorik sistem sofistler tarafından geliştirilmiş ve işlenmiştir.

Sofistler retoriği yaşam felsefesi olarak görmüş, gerçekliğin ne olduğu yerine nasıl gözüktüğü ile ilgilenmişlerdir. Usta çırak ilişkisi ile geliştirilen konuşmada amaç, güzel konuşmaktır. Bireysel beceriler ve farklılıklar da hoş karşılanmamaktaydı.

Bu dönemin en iyi bilinen retorik ustası Gorgias (MÖ 480-330)'a göre retorik sanatı, insanları etkilemek ve yönlendirmek için bir silahtır ve bundan dolayı hem iyi hem de kötü amaçlar için kullanılabilir.

Protagoras (MÖ 481-411) ise *"insan kendi kendisinin olmasını veya olmamasını istediği her şeyin ölçüsüdür"* der.

Yine retorik tarihinde önemli rol oynayan sofistlerden olan İsokrates (MÖ 436-338), retoriği ikna aracı olarak değil, ikaz etme, doğru yola davet etmek için bir araç olarak görmektedir.

Bu dönemden günümüze kadar retorik ile ilgili değişmeyen en önemli konular ise; retoriğin manipülasyonla ilişkisi, fikrin ifade edilmesi ve fikir hürriyetinin bağlantısı, son olarak da konuşmanın eğitimin bir parçası olması ihtiyacıdır.

Günümüzde etkili iletişim ile ilgili eğitimlerin, kişisel gelişim kitaplarının artması, aslında bu ihtiyacın arttığının bir göstergesidir, diyebiliriz.

Sofist kelimesi de konuşma ustası olarak kullanılmaktadır.

Atinalı Filozoflar

Bu dönemde gezgin sofistler ortadan kalkmış, hatta yerine kurslar ve okullar açılmıştır. Bu konuda rekabetin olduğu bile söylenmektedir. *Retorik eğitimi konusunda ağırlık; buluş (inventio) ve dillendirme (elocutio) kısımlarına verilmiştir.* Eğitimler hayali konularda yapılan münazara ve tartışmalarla yürütülmüştür.

Bu dönemde konuşma çeşitlerine denetleyici konuşma türü eklenmiştir. Ayrıca konuşma bir düelloya benzetilerek kazanmak için her şeyin mubah olduğu söylenmiştir.

Sofistlerden sonra gelen düşünürlerin konuya bakış açıları değişmiştir. Sokrates (MÖ 469-399) ve Platon (MÖ 427-347)'un eleştirilerine maruz kalmışlardır.

Sokrates (MÖ 469-399) sofistlerin retorik tercihiine karşı çıkmış ve felsefenin önemine vurgu yapmıştır. Amaç hakikate ulaşmaktır. Kendi adıyla bilinen Diyalog yöntemini kullanır. Bahsedilen konular hakkında konuşup tartışarak öğrencisinin zihinsel çabasının bir ürünü olarak hakikate ulaşmasını ister. Amaç hakikatin kişilere göre değişen yönünün değil, özünün kavranmasıdır.

Platon (MÖ 427-347) Sokrates'in öğrencisi ve retorinin ilk eleştirmenlerinden biridir. Platon retorinin bir bilim olmadığını, sadece diyalektiğin araçlarından biri olduğunu söyler. Hakikate giden yol diyalektiktir, sofistlere has ikna yöntemi hakikate götürmez, der. Ayrıca retorikte duygulara yer olmadığı, konuşmacının hakikati ve adaleti sorgulatmadan ikna edebilmesi gerektiğini söyler. Retorik, felsefi anlamda hakikati değil, muhtemel olanı hedeflemelidir, bu da hem tartışmalı hem de çelişkilidir. Kısaca hatiplerin bilgisiz insan yığınlarını ikna edebileceğini, "iyi"nin yerine "hoş olan"ın peşinde olduklarını, bunun da fırsatçı ve çıkarıcı denemeler olduğunu söyler.

Platon'un öğrencisi Aristo (MÖ 384-322) ise retorini sistemli hâle getiren ilk kişidir. Aristo'nun konuyu kapsamlı olarak işlediği ve günümüze kadar ulaşmış olan *Retorik* adlı bir kitabı vardır. Kitap üç ana bölümden oluşur. Genel edebiyata ait konular, Trajedi ve Epos'u konu alır. *Konuşma türleri, konuşmacının karakteri, duygu psikolojisi, dinleyicilerin kişisel ve sosyal psikolojisi, topik, ifade etme sanatı ve stilistik ve disposition (düzenleme) teorisi kitabın işlediği temel konulardır.*

Buradan iletişimin, dolayısıyla sözlü iletişimin bir disiplin hâline gelmesinin temellerinin de aslında bu kitapla atılmaya başlandığı söylenebilir.

Aristo'nun bu kitabı, Platon'un düşüncelerine de yanıt niteliğindedir. Aristo'ya göre retorik günlük yaşamda ve politik dünyada önemli rolleri olan ve diyalektiğin yan kolu işlevini üstlenen bir disiplindir. Retorik bağımsız bir disiplin olup doğru bakış ve düşünceleri yönlendiren üretim amaçlı bir davranıştır. Retorinin, sözlü sunum amaçlı metinler ortaya çıkararak diyalektiğin kardeş disiplini olan bir teori geliştirdiğini ve böylece retorinin disiplin sorununun da diyalektikten yardım alarak çözülebileceğini söyler. İkna konusu sadece retorige aittir ve konuşmalardaki ikna araçlarını arar. *Retorik teorisi, başarılı iletişimin yöntemsel kaynağı olup ilk adımı argümantasyondur.*

Platon (MÖ 427-347), Sokrates'in öğrencisi ve retorinin ilk eleştirmenlerinden biridir.

Roma Dönemi

Roma'da retorik'in seyri, devletin şekli ile ilişkilendirilir. Roma Cumhuriyeti'ndeki işlevi, imparatorluk döneminde ortadan kalkmıştır. Atina'da cumhuriyetin yıkılması ve Roma Cumhuriyeti'nin ılımlı politik iklimi, Yunan aydınlarını ve kültürel ürünlerin Roma'ya taşınmasını sağlamıştır.

MÖ 2. asırda retorik ile tanışan Roma'da, retorik'in teorik yönüne "rhetorika", uygulamalı yönüne ise "oratoria" denir. Retorik bu dönemde kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Aslında Roma'da teori, uygulamadan sonra gelmiştir. Çünkü cenaze konuşmaları ve politik konuşmalar günlük yaşamın bir parçasıdır.

Yine politik alanda siyasi tartışmalar yürütülmekte ve herkes kendi görüşünü hâkim kılmak istemekteydi. Ayrıca mahkemelerde de yine Atina'dakine benzer şekilde jüri sistemi uygulanıyordu.

Roma büyük bir güç hâline geldikten sonra özellikle Romalı asiller bilim, edebiyat ve felsefenin yanı sıra retorik'e de ilgi duymaya başladı. Asıl neden ise iktidar ve retorik konuşma arasındaki ilişkidir. Senatörlerin tartışmalarının yoğun olduğu bu dönemde, retorik, politik mücadele için oldukça işe yarar bulunuyordu.

Bir süre sonra şehir demokrasileri gücünü kaybedip monarşik merkezî yönetimler iktidarını pekiştirmeye başlayınca, retorik'in politika ve mahkemedeki etkinlikleri de önemini kaybetti. Bunların yerine de Aristo'nun belirlediği tören konuşmaları öne çıkmaya başladı. Kısaca, retorik'in politik alandan çıkmasıyla birlikte ikna amaçlı sözlü konuşmalar önemini yitirdi. Sözlü kültür dönemi sona erdi ve edebî bir kimlik kazanarak yazılı metin üretimine ağırlık veren bir araca dönüştü. Bu da 18. yüzyıla kadar devam etti.

Roma döneminin retorik ustaları ise Cicero ve Quintilian'dır.

Cicero (MÖ 106-43) felsefe, pedagoji ve retorik'i bütünleştirmeyi amaçlamıştır. Cicero, hatibi ön plana çıkarıp model insan hâline getirip, ideal konuşmacı tipini yaratmıştır. İyi bir hatibin hem bedensel yönden etkileyici (görünüm, ses, boy vb.) hem de eğitilmiş ve yüksek ahlaklı, bilgili olması ve bununla birlikte de devlete katkı sağlayacak işler yapması beklenir. Güzel konuşabilen erdemli insan tipinin peşinde olan Cicero, insanları ikna etmek için konuşmacının kendisi iyi bir vatandaş, iyi bir konuşmacı ve örnek insan olmalıdır, der. Bunun sebebi de retorik'in kötü amaçlı kullanımının önüne geçmektir. Cicero için hatip ve felsefeci aynı kişidir. Cicero aynı zamanda teori ile pratiği, ahlak ve politikayı, eğitim ve kamusal konuşmayı birleştirmiştir. O'nun için retorik evrensel bir yetenektir ve diğer tüm becerilerin üstündedir. Cicero ile birlikte retorik evrensel bir eğitim ve hümanist bir programa dönüşmüştür.

Quintilian (MÖ 30-96) da Roma döneminin retorik alanındaki önemli isimlerinden biridir. Quintilian'ın eseri retorik'in estetikleşmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. *Quintilian, retorik bir devrim yapmamıştır ancak hâlihazırda mirası kendince yeniden sistematikleştirmiş, bunu eğitimin bir parçası hâline getirmiş ve böylece başarılı olmuştur.* Quintilian'a göre etik ve moral

Cicero, hatibi ön plana çıkarıp model insan hâline getirip ideal konuşmacı tipini yaratmıştır.

değerlere sahip olan mükemmel insan, aynı zamanda mükemmel biçimde konuşabilen insandır. O yüzden insan bu eğitimi almaya çocukluk döneminden başlamalı ve yetişkinlik dönemine kadar devam etmelidir. Ayrıca iyi bir hatip edebiyata ilgi duymalı ve ideal bir insan olmalıdır. Çünkü ancak "iyi insanlar iyi konuşabilir" diye düşünmektedir. *Ahlaki olgunluk ve retorik birbirini tamamlar.*

Bu isimlerden sonra retorik eski ihtişamını ve canlılığını kaybetmiştir. Retorik çöküş dönemi yaşanmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de iktidarın kendisini tehlikede hissetmesi ve dolayısıyla yasaklanmasıdır (MÖ 92).

Orta Çağ Dönemi

Orta Çağ dünyasında başta kurumsallaşmış bir retorik eğitimi söz konusu değildir. Bu konuda eğitim veren okulların açılması 3. asırdan itibaren görülmektedir. Kayzerler dönemi ile devletin de finanse ettiği bir alan hâline gelen retorik, aynı zamanda da Roma'da imkânlarından sadece erkeklerin yararlandığı iyi bir kariyer aracıydı.

Orta Çağ'da retorik açısından en önemli gelişmelerden biri retorik "hür sanatlar" kapsamında başta eğitim kurumlarında olmak üzere yaygınlaşması, diğeri ise kilisenin retorik gücünden faydalanma yoluna gitmesidir. Bu dönemde de politik ve mahkeme konuşmaları önemini yitirdiğinden retorik dilsel ifadeler kısaca dile odaklanıyor, antik retorikçilerin eserleri üzerinde yoğunlaşıyor ve bu da retorik yazılı metin incelemesi hâline getiriyordu. Bu durum Rönesans ve sonrasında kadar devam etmiştir. Bu dönemde asıl önemli gelişme, retorik tiyatro açısından keşfidir.

Kilise ve retorik: Orta Çağ (350-1500)'a rengini veren unsurlar; Hristiyanlık öncesi din ve inançlar, Hristiyanlık ve yerel kültürlerdir. Çok uzun bir dönemi kapsayan Orta Çağ'ın başında, antik miras ile kilise, retorik konusunda çatışmıştır. *Hristiyanlığın devlet dini olmasından sonra ise durum değişmiş ve kilise hür sanat olarak retorikten faydalanmaya başlamıştır.* Dünyevi bilgiler ve ruhani bilgiler olarak bilgiyi ayırmak suretiyle retorik yol açılmıştır. Retorik, Orta Çağ'da Hristiyanlık inancını gerekçelendirmek, İncil'i yorumlamak, vaaz vermek, misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmek, diğer dinlerle ve düşüncelerle mücadele etmek amacıyla kiliseye hizmet etmeye başlamıştır.

Kilise retorik açısından en önemli isim Auerelius Agustinus (MS 354-430) olarak geçer. *Agustinus retorik tartışma aracı olmaktan çok, öğretme ve öğrenme aracı olarak kabul eder ve bu yazılı yönü ağır basan bir retorik anlayışına sahiptir.* Agustinus'un temel problemi, hakikatin ortaya çıkarılması değil, hakikatin aktarımı, olası olanın savunulması değil, sonsuz tanrısal hakikatin aktarılmasıdır.

Orta Çağ boyunca Aristo'nun retorik anlayışından uzak bir retorik anlayışı, kiliseden üniversiteye kadar hatta saray ve çevresinde değişik şekillerde kabul görmüştür.

Retorik Yeniden Keşfedilmesi

Hümanizm-Rönesans ve Barok olarak adlandırılan bu dönemler, retorik

Retorik açısından en önemli gelişmelerden biri "hür sanatlar" kapsamında yaygınlaşması, diğeri ise kilisenin retorik gücünden faydalanma yoluna gitmesidir.

Hümanizm-Rönesans ve Barok olarak adlandırılan dönemler, retorikğin yeniden keşfedildiği bir dönemdir.

Retorikğin hümanist dönemde en önemli işlevi, geçmiş ve gelenek ile bağ kurmaktır.

yeniden keşfedildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Atina ve Roma döneminden sonra üçüncü büyük dönem olan Hümanizm-Rönesans'ta retorikğin yeniden keşfedildiği, retorik miras üzerine adeta bir dünya görüşü geliştirildiği ifade edilmektedir. Barok dönemi ise retorikğin son altın çağı olarak değerlendirilir. Bu dönemde ortaya çıkan retorik ile poetikanın (şair üzerine düşüncelerin ve teorilerin bütünü) iş birliği ise retorikğin daha da gelişmesini sağlamıştır. *Tarihsellik düşüncesi ve insanın içindeki güç, yani iyimserliğin farkına varılması ile birlikte retorik kültür üzerine inşa edilen Rönesans ve Hümanizm (15. ve 16. asır) ile yeniden keşfedilme dönemi yaşamış ve Avrupa ülkelerine yayılmıştır.* Bu dönem Antik dünyaya ait yazarların yeniden keşfedilip, unutulmuş felsefe, resim ve mimarinin yeniden canlandığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Hümanizm ve Rönesans döneminde, evrensel bir eğitim düşüncesini kapsayan Antik dünyanın geleneği devam ettirilerek retorikğe okul ve üniversitelerin programlarında yer verilmiş, ayrıca retorik aristokrasi açısından bir statü sembolü hâline gelmiştir.

Bu dönemde hukuki ve idari yönden kamusal konuşmalar değer kazanmıştır. Bu sebeple birçok şairin saraylarda bu tür görevlerde yer aldığı görülür. Retorik, bütün alanlarda, okullarda, bilim, sanat, yönetim ve vaaz bilimi (Homiletik) veya kamusal alanlarda etkili olmuştur. Barok dönemindeki mezhep savaşlarında da retorikğin etkili bir silah olduğu görülmüştür.

Hümanizm açısından retorik, temel bir bilimdir. Dilin toplumsal, politik ve sorun çözücü özelliklerinden yararlanmıştır. Retorikğin hümanist dönemde en önemli işlevi geçmiş ve gelenek ile bağ kurmaktır.

Barok çağı: Retorik dalganın son güçlü dönemidir. Bu tarihten sonra bir daha bu kadar önemli bir konuma gelememiştir. Barok döneminde retorikğe bilim, sanat ve günlük yaşamda önemli roller yüklenirken, özelde poetika, genel anlamda da edebiyat ve ana dil bakımından iş birliği yapılmıştır. Barok'da iyi bir hatip ve iyi bir şair eş değer görülüyordu. Onlar için dilin duygulara hitap eden yanı her şeyden önemlidir, çünkü dinleyicilerin gönüllerini bu sayede çelebileceklerini düşünmektedirler.

Aydınlanma

Barok dönemindeki kadar ilgiyle karşılanmayan retorik, Aydınlanma döneminde iki dönem hâlinde ele alınmaktadır. İlk dönemde retorikğin felsefi-diyalektik temelleri ve etkisi hâkimdir ve duygusal dil geri plandadır. Bu dönemde hedeflenen; öncelikle dilin kendisi, diğeri ise aydınlanmacı bilginin yaygınlaştırılmasıdır. Bilimsel bilginin yaygınlaştırılması için Latince dışında ana dilin önemi keşfedilmiştir. Temsilcileri Leibniz ve Chr. Thomasius'tur.

İkinci dönem ise deha dönemidir ve durum değişir. Burada retorikten vazgeçmekten ziyade, retorik alt dallara ayrılmıştır (Psikoloji odaklı retorik ile etik ve pathos'ların etkilerini yansıtan retorik anlayışlar).

Aydınlanma aklın hükümlerlik dönemi olarak görüldüğünden akıl, gördüğü işlev ile ölçülebilen bir enerji olarak hakikatleri keşif aracı olarak nitelendirilmektedir. Bu da onu dil gerçeğine bağımlı hâle getirmiştir. *Dönemi*

açıklayan düşünce şudur; hakikat akıl tarafından keşfedilse bile yalnızca dil aracılığıyla ifade edilebilir, yani dil akli somutlaştırır.

Aydınlanma döneminin açıklayan düşünce şudur; hakikat akıl tarafından keşfedilse bile yalnızca dil aracılığıyla ifade edilebilir, yani dil akli somutlaştırır.

Aydınlanma döneminin retorik anlayışı da kendine hastır. Retorik becerilerden açıklık başta olmak üzere, uygunluk ve hatasızlık ön plana çıkarılmıştır. Edebî dilden arındırılmış doğal, nesnel ve açık ifadeler kullanılan bir konuşma tarzı benimsenmiştir. 18. asırda da yine Cicero ve Quintilian'ın etkisi gözlemlenmiştir. Yazılı hâle dönüşen hukuk sürecinde, mahkeme konuşmaları önemini yitirirken; politik ve tören konuşmaları ve dinî hitabet, birçok kurum tarafından devam ettirilmiştir.

Aydınlanma, akılcılığı ön plana çıkardığı için bilimsel bilginin aktarılmasında da süsleme ve söz sanatlarına, içeriği gölgelediği için, karşı çıkılır. Konuşmacının görevi, açık bir ifade ve eğlendirmedir ama şairin görevi, fantezi ve duygulara seslenen canlı bir sunumdur. Bu yüzden aydınlanma düşüncesine uygun değildir.

Çöküş Dönemi

Çöküş dönemi artık retorik eğitimin bir parçası olmaktan çıkmaya, yerine başka muadillerinin gelmeye başlamasıyla eşleştirilmektedir. *Bu çöküşün en önemli sebepleri ise şunlardır: Bilginin uzmanlaşması, sözlü kültürün yerine yazılı kültürün ağırlık kazanması, insanların ilgisizliği ve içe kapanma kültürünün öne çıkması, yerel dil kullanımlarının yaygınlaşması ve uygun olmayan politik kültür.* 1810'da okul reformunda retorik ile eş anlamlı sayılan Yunanca ve Latince derslerinin kaldırılmasından sonra retorik üstün konumu kaybetti, ana dili eğitimi kapsamında Almanca dersi getirildi. 1890 tarihinden sonra retorik, Almanca dersinin veya yazma derslerin içinde konu olarak, ya da edebî sanatlar altında kısmen yer almıştır. Sözlü sunum veya konuşmalardan ziyade yazılı metin üretimi veya kompozisyon yazımı geleneği okullarda yerleştikten sonra da retorik için bazı bilgi ve şablonlar bu derslerde kullanılmaya başlanmıştır. Hatta retorik konuları farklı bilim dalları altında incelenmeye başlanmıştır (Estetik, filoloji, edebiyat gibi). Buna karşılık 19. asrın sonuna doğru sendika, parti gibi kitle hareketlerinin gelişimine paralel olarak kitle retorik denilebilecek bir alan ortaya çıkmıştır. Kitleler hatibin kişiliğinden veya getirdiği kanıtlardan etkilenir. Retorik kitlelere harekete geçirmedeki muazzam gücünün anlaşılması yanında bunun tehlikeli olabileceği de önceden görülmüştür.

20. Asır

Retorik 19. asrın sonlarında tamamen ortadan kaybolur. Fakat 20. asrın ilk başlarında -Amerika'da 20'li, Almanya'da ise 50'li yıllardan sonra- yeniden ilgi odağı hâline gelir. 70'li yıllardan sonra Avrupa'da yeniden canlanır. Günümüzde kamuoyunda retorik için ilginin yeniden canlandığı söylenebilir. Bunu ortaya çıkaran sebepler ise şöyle sıralanabilir:

- Özellikle reklamcılık sektörünün gelişmesi ve tüketici davranışlarını etkilemek için sözel, görsel veya yazılı dil, dil içi veya dil dışı unsurlara başvurulması, kısaca etkileyici mesaj stratejilerinin ortaya çıkması,
- Kitleleri etkileyerek kamuoyu oluşturma, yönlendirme gayretleri ve

- propaganda çalışmalarının sık sık retoriğe başvurması,
- Görsel iletişimin gelişmesi ve temelindeki görsel medya araçlarının yaygınlaşması,
- İnternet ve akıllı telefonun gelişip yaygınlaşması,
- Demokratik karar alma eğilimlerinin artması ve toplumsal kurumların şekillenmesi,
- Geniş kitlelerin karar alma süreçlerine katılma isteğinin ve eğiliminin artması.

Antik Çağ'dan günümüze retoriğin gelişim sürecine bakıldığında, hem sözlü iletişimin ne kadar önem arz ettiği hem de insanları etkilemek için ne kadar güçlü bir araç olarak görüldüğü açıkça söylenebilir. Sözlü iletişimin de bazı kural ve incelikleri içerdiğinde iletişimin etkisini ve kalitesini oldukça yükselttiğini söyleyebiliriz. Bugün siyasilerin kendi siyasi düşüncesine yakın olmayan seçmenlerin davranışlarını bile etkileyen konuşmalar yapması, iletişim danışmanlarıyla çalışmaları da bunun en dikkat çekici örnekleridir.

RETORİK TÜRLERİ

Aristoteles (2019) *Retorik* adlı kitabında; *politik, adli ve törensel gösteri söylevi (epideiktik) olmak üzere üç tür retorik olduğundan bahseder.* Bunların da bölümleri, zamanları ve sonuçları vardır. 1. tür olan politik retorik, cesaret ve umut kırma bölümlenmesi dâhilinde gelecek zamana yöneliktir ve uygunluk ya da uygunsuzluk durumlarının (iyi şeylerin karşılaştırılması) tespit edilmesi temelinde yapılandırılır. 2. tür olan adli retorikte ise, kötü davranışın incelenmesi ön plana çıkar. Genellikle (Mahkemede kendini savunma yükümlülüğünde olan bireylerin konuşmasıdır.) konuşma geçmiş zamanı içermektedir. Suçlama ve savunma bölümlerinden oluşmakla birlikte adalet ve adaletsizlik, diğer bir deyişle yasalara ilişkin sonuçlar söz konusudur. 3. tür olan törensel söylev ise, övme ve eleştirme bölümlerinden oluşmakla birlikte şimdiki zamanı içerir. Onur ve onursuzluk sonuçlarıyla ilgilenir (Aristoteles, 2019).

Tablo 7.1. Retorik Türleri (Aristoteles, 2019).

Tür	Politik (Sakıntılı) Söylev	Adli (Yasal) Söylev	Törensel Gösteri (Epideiktik) Söylevi
Bölüm	Cesaretlendirme ve umut kırma	Suçlama ve savunma	Övme ve eleştirme
Zaman	Gelecek zaman	Geçmiş zaman	Şimdiki zaman
Sonuç	Uygunluk ve uygunsuzluk	Adalet ve adaletsizlik	Onur ve onursuzluk

Politik (Sakıntılı) Söylev

Dinleyicinin tutum, düşünce veya davranışlarını belirli bir yönde değiştirmek amacıyla önceden üzerinde düşünülmüş bir süreç olup, konuşmacı genellikle bir siyasal davranış biçimi veya politikanın olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durur (akt: Kiçir, 2018).

Aristoteles *Retorik* adlı kitabında; politik, adli ve törensel gösteri söylevi (epideiktik) olmak üzere üç tür retorik olduğundan bahseder.

Retoriğin en önemli ve gerçek ögesi inandırmadır.

Bu söylev türünde en önemli kavram anlatıdır. Gerçekleşmemiş, geleceğe ait bir olayı anlatmak zordur. Genellikle anlatı, geçmiş dönemleri içerir ya da geçmişe ait olayları aktarır. Hedef kitle geçmişe dair anlatılarla geleceği daha iyi görüp geleceğe yönelik daha iyi planlar yapabilme imkânına sahip olur. Ancak bir önerinin uygulanıp uygulanmayacağı ya da uygulanabilirliğine rağmen doğru olmayacağı veya bunu öneren kişinin bilinenin tersine önemli olmadığı politik söylevde ileri sürülür. Bu tür retorikte örneklerle kanıtlanma, en uygun yöntemdir (Barokas, 2011). Siyasi parti mitinglerinde ya da siyasal reklam kampanyalarında muhalefetin söylemleri ile iktidarın gelecek vaatlerini geçmişe kanıt göstererek etkisizleştirme çabaları, bu türe örnek verilebilir. Miting meydanlarında sözlü iletişim yoluyla stratejik olarak hazırlanan konuşma metinleri, gelecekteki oy verme davranışını etkilemeye yöneliktir.

Aristo (2019), politik söylevcilerin üzerinde konuşmalar yaptığı, aynı zamanda bütün insanların üzerinde düşündüğü ana konuları Retorik'te, şöyle sıralamıştır: Yollar ve araçlar, savaş ve barış, ulusal savunma, dış alım/ ithalat ve dış satım/ ihracat ve yasalar.

Örnek

•Siyasi parti mitinglerinde ya da siyasal reklam kampanyalarında muhalefetin söylemleri ile iktidarın gelecek vaatlerini geçmişe kanıt göstererek etkisizleştirme çabaları, politik söylev ve örneklerle kanıtlamanın bir örneğidir.

Adli (Yasal) Söylev

Daha önce kısaca değinildiği gibi *adli söylev; suçlama ve savunma bölümlerinden oluşur.* Bu yüzden adli söylev bir anlamda da hukuki söylevdir.

Genellikle mahkeme salonlarında rastlanan ve bir kişinin masumiyetinin savunulduğu veya suçluluğunun iddia edilip kanıtlanmaya çalışıldığı, avukat ya da savcıların kullandığı retorik türüdür (Bıçakçı, 2012).

Özellikle mahkemelerinde jüri sistemi bulunan ülkelerde yaygın etkileme yöntemlerinden biri olup, geçmişteki olayları değerlendirip onları açıklamakla ilgilenir (Barokas, 2011).

Sofistler tarafından öğretilen ve retoriğin ilk görüldüğü zamanlardaki şekli ile benzerlik gösteren adli retorik, ortaya konulmuş veya o şekilde kabul edilen bir suça odaklanmaktadır ve geçmişe dayanır (Kıçır, 2018).

Bu retorik türünde önemli olan konulardan biri de suçlama ve savunmadır. Bu kısımda da söylev için araştırılması gereken üç önemli şey olduğunu söyler Aristoteles (2019): Bunlardan ilki kötü davranışa yol açan dürtülerin doğası ve sayısı, ikincisi kötü davranan kişilerin zihinsel (ussal) durumu, üçüncüsü ise kötü davranışa maruz kalan kişilerin kim oldukları ve durumlarıdır. Bu bilgilerin bilinmesi söylevin içeriğini ve yönünü belirleyecektir.

Adli retorik, ortaya konulmuş veya o şekilde kabul edilen bir suça odaklanmaktadır ve geçmişe dayanır.

Törenselle Gösteri (Epideiktik) Söylevi

Törenselle gösteri söyleve, genellikle bir kişiyi anmak için yapılan konuşmalarda rastlanır (Bıçakçı, 2012).

Törenselle gösteri retorisi; halkın önünde, şimdiki zamana ilişkin ve sözlü olarak yapılan retoriktir. Kamu önünde birini övmek ya da eleştirmek (olumlu veya olumsuz) kamusal alanda gerçekleştiğinden kamunun algısı söz konusu kişi (övülen ya da yerilen) için o ortamda söylenenlerle ilişkilendirilecektir. Topluluk içinde yapılan konuşmalar tören niteliğinde ve kitleleri etkileme gücüne sahip olduğundan retorik içerisinde yer alır. Örneğin seçim kampanyaları sırasında yapılan konuşma toplantıları, mitingler, siyasi partilerin birbirinin olumsuz yanlarını halkın önünde gözler önüne sermeleri, bu retorik türü içinde değerlendirilmektedir (Barokas, 2011).

Örnek

- Anma törenlerinde yapılan konuşmalar: Çanakkale şehitlerini anma töreninde yapılan bir konuşma da törenselle gösteri söylevine örnektir.
- Şirketlerin kuruluş yıl dönümü etkinliklerinde yapılan konuşmalar da bu kapsamda değerlendirilebilir.

RETORİĞİN UNSURLARI

Aristoteles, retorinin üç unsuru olduğunu söyler. Söylenen sözün sağladığı inandırıcılığı ile ilgili olan bu unsurlar Ethos, Logos ve Pathos'tur. Ethos konuşmacının kişisel özelliklerinin ikna edici iletişimle ilişkisini içerir. Örneğin; ses tonu, jest ve mimikleri, karizmatik oluşu gibi. Logos, mantık ile ilişkilidir. Konuşmacının konuşma sırasında kullandığı kelimelerle, kanıtlarla ya da sözde kanıtlarla ilişkilidir. Sözcüklerin dinleyicinin mantığına seslenerek inandırmaya yol açmasıdır da diyebiliriz. Pathos ise dinleyici ile ilişkilidir ve erdem anlamına gelir. İnsanların grup içindeki davranışları ile duyguları arasındaki ilişkiyi ikna edici iletişim bağlamında irdeler (Aristoteles, 2019).

Ethos (kaynağın güvenilirliği); ikna teorisinin ilk unsurudur. Konuşmacının sunmak istediği karakteri, karizma ve güvenilirliği olarak tanımlanabilir (Demirdöğen, 2010). Örneğin sözlü iletişimde karşımızdaki kişinin konuşmadan önce bizde uyandırdığı güven duygusu, onu dinlememizden onun söyledikleri şeylere inanmamız, hatta kabul etmemizde önemli bir belirleyicidir. Bu aynı zamanda bir önyargı görevi görür.

Ethos Yunanlılar için karakter, kişilik, davranış özellikleri, ben simgesi, yaşam ve amaç tercihidir. Aristoteles'e göre ise otorite ilkesi olarak hatibin erdemidir (Zeybek, 2016).

Logos (mantık): İngilizce logic, yani mantık sözcüğünün kökenidir. Aristoteles Logos'u akıl yürütmeye dayalı söylem olarak kullanır. Logos, Antik Yunan düşüncesinde söz, konuşma, akıl, düşünce anlam ve açıklama anlamlarına

Ethos (kaynağın güvenilirliği); ikna teorisinin ilk unsurudur.

Logos, Antik Yunan düşüncesinde söz, konuşma, akıl, düşünce anlam ve açıklama anlamlarına gelir.

Pathos (psikolojik çekicilik/ erdem); tutkulara veya izleyicilerin/ dinleyicilerin isteklerine hitap eden konuşmanın havası ya da tonudur.

gelir. *Logos, kısaca mantığa vurma, karar verme yeteneğine dayanır, dinleyiciyi güçlü kanıtlarla ikna etmeye çalışır, soruları ve cevapları, farklılıklarını koruyarak açıklayabilir* (Zeybek, 2016).

Akıl ya da akla hitap eden anlamına gelmekle birlikte dinleyicilerin bilgileri mantıksal yollarla işleme yeteneği ile ilişkilidir. Konuşmacının başarısı ise dinleyicilerin mantığına diğer bir deyişle rasyonel düşünceye hitap etmesiyle gerçekleşir. Aristoteles konuşmacılara izleyicinin zaten inandığı inandırıcı argümanları kullanmalarını tavsiye etmiştir (Demirdöğen, 2010).

Pathos (psikolojik çekicilik/ erdem); tutkulara veya izleyicilerin/ dinleyicilerin isteklerine hitap eden konuşmanın havası ya da tonudur. Aristo'nun pathos için önerdiği çekicilik psikolojik çekiciliktir, çünkü izleyicilerin duygularına güvenmek gerekir. Ancak konuşmacının dinleyicilerin bugünkü manada empati yeteneklerini ya da duygusal zekalarına ilişkin bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Aristoteles, pathos ya da psikolojik çekicilik olarak adalet, cömertlik, nezaket, cesaret ve bilgelik gibi erdemlere vurgu yapar. Bunlar sadece pathosla değil ethosla da bağlantılıdır (Demirdöğen, 2010).

Pathos dinleyici ile ilgilidir. Sorunların kaynağı konumundadır ve sorular; tutkuların, heyecanların ya da fikirlerin tanıklık ettiği birçok nedenle ilişkilidir. Kısaca pathos dinleyicilerin soruları, bu sorular ve cevapları karşısında duygular ve bu soruların cevaplarını doğrulayan değerleri içinde barındırır (Zeybek, 2016).

Retoriğin çekicilik unsurları olan ethos, pathos ve logosu kapsayan ikna tekniği örnekleri Higgins ve Walker (2012) tarafından Tablo 7.2.'deki gibi kavramsallaştırmaktadır.

Tablo 7. 2. Retoriksel Çekicilik Unsurları (Higgins ve Walker, 2012).

Çekicilik	İkna tekniği örnekleri
Ethos: Güven	Benzerlik Kendini kabul ettirme Saygı Uzmanlık Öz eleştiri Başarı eğilimi Tutarlılık
Pathos: Duygu/ Psikolojik Çekicilik	Metaforlar Betimleme (özellikle aşağıdaki kültürel referanslar aracılığıyla): Mizah İmkân azlığı Sağlık ve refah Umut ve tutku Sadakat Arkadaşlık Sempati

Logos: Bilgi/ mantık	Kanıtlama Mantık Nedenler/ gerekçeler İddialar Veri Kanıtlar/ örnekler
----------------------	---

SÖZLÜ İLETİŞİMDE RETORİĞİN ÖNEMİ

Retorik sistem, konuşan, dinleyen ve konuşmanın konusu üzerine inşa edildiğinden, özel bir iletişimsel yapı sunar. *Burada önemli olan iletişimin yöneltildiği dinleyici kitlesinin ikna veya razı edilmesidir. Dinleyiciyi etkilemek amaçlanır.* Ancak burada önemli bir sıkıntı vardır. O da ikna kavramının farklı yorumlanması ile ilişkilidir. Çünkü ikna etmek bazen kandırmak veya manipülasyon şeklinde yorumlanabilmektedir. Yunancada bu ikisi arasında bir ayrım yapılmamıştır. *İdeal bir konuşmacının tarafsız bir şekilde gerçeklerden bahsetmesi (hakikat), ahlaki olarak erdem (moral) sahibi olması ve estetik yönden iddialı olması veya dinleyicinin ikna edilmiş (manüplasyon), düşünceleri etkilenmiş ve istenilen davranışı yapabilecek hâle gelmiş olma talebinin gerçekleşmeme tehlikesi de söz konudur. Kısaca hakikat, erdem ve manüplasyon (konuşmanın gücünün kötüye kullanılması) ile ilgili tartışmalar retorik tarihinde her zaman yer almıştır (Tepebaşılı, 2016).*

Retorik sistem, konuşan, dinleyen ve konuşmanın konusu üzerine inşa edildiğinden, özel bir iletişimsel yapı sunar.

Antik dünyadaki hâkim görüş şudur; konuşma yeteneği her insanda bulunur ancak bu, özellikle konuşma sanatı ve bu sanatın incelikleri öğrenilip alıştırmalarla geliştirilmelidir. Dolayısıyla konuşma öğrenilip öğretilen bir süreçtir (Tepebaşılı, 2016). Günümüzde sözlü iletişimin en önemli parçası olan konuşmanın iletişimin gidişatı ve başarısında da önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bugün kimseye söylediklerimizi dinlemediğimiz gibi, kimseyi de dinlemediğimiz bir gerçek. İletişim sorunlarının birçoğu da konuşmayı ve dinlemeyi iyi bilmediğimiz için ortaya çıkmaktadır. Başarılı bir sözlü iletişim için öncelikle iyi bir konuşmacı olmak gerekmektedir. Konuşmak ise etkili ve ikna edici olmalıdır. Herkes konuşur ama herkes kendisini dinlemez. Burada dinlemeyi bilmeyen hedefi etkilemek de yine konuşmacının işi iyi bilmesine bağlıdır. Bu yüzden retorik, konuşmacı için oldukça önemlidir.

Aristoteles, retorik konuşmanın bazı niteliklere sahip olduğu takdirde etkili olabileceğini söylemiş ve bunları 5 başlık altında tanımlamıştır. Buluş, düzen, anlatım tarzı, bellek ve sav ileri sürmek olarak tanımlanan nitelikler şöyledir (Zeybek, 2016):

Buluş; konuşmanın ana fikrini ve ortaya konan görüşleri içerir. Konuşmanın konusunu, nitelik ve nicelik açısından inceleyen durumu, sanatlı ve sanatsız iknaları içeren kanıtlamayı kapsar. Aristo'ya göre retorik, kanıtların bulunuşu ve açılımından oluşur. Retorik bir bakıma yaratıcı zekânın da bir kanıtıdır, diyebiliriz.

Buluş; konuşmanın ana fikrini ve ortaya konan görüşleri içerir.

Düzen; retoriksel konuşmanın sıralamasıyla ilgilidir. Giriş, anlatım, ikna ya da kanıtlama ve sonsözden oluşan bir düzene sahiptir. Bu unsurların her birinin kendi işlerliği ve özelliği vardır.

Anlatım tarzı; konuşmacının dil öğelerinden yararlandığı anlatım, duygu ve düşünceleri ifade etme tarzı olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla kelimelerin seçiminden, kelime ve cümlelerin dizim tarzı ve anlamlarından oluşmaktadır.

Bellek; güçlü, berrak bir bellek, konuşmacının konuşacağı metni, diğer bir deyişle söylevi ezberlemesini kolaylaştırır.

Sav ileri sürmek; konuşmacının sağlam dayanakları olan bir sav ileri sürerek dinleyiciyi buna ikna etmeye çalışmasıdır.

Bireysel Etkinlik

- Siz de sözlü iletişim becerilerinizi geliştirmek için bir konu seçip, retorik unsurlara dikkat ederek bir konuşma hazırlayın.
- Hazırladığınız konuşmayı topluluk önünde sunduğunuzu hayal ederek prova ediniz.

Özet

- Retorik kavramı, ikna sanatı ve etkili ifade teknikleri ve bununla ilgili araştırmalar olarak tanımlanmaktadır.
- **SÖZLÜ İLETİŞİM VE RETORİK KAVRAMI**
- Retorik kavramı, ikna sanatı ve etkili ifade teknikleri ve bununla ilgili araştırmalar olarak tanımlanmaktadır. Etkili biçimde konuşma ya da söz söyleme sanatı, söz bilim ya da söz bilgisi olarak tanımlanan retorik, sözlü iletişimde oldukça önemlidir. İcat, yani geçerli argümanların inşası, düzenleme, ifade etme, hafıza ve konuşma tarzı geleneksel retorik'in alt bölümleridir. Retorik özellikle metaforik ile yalın anlam arasındaki ve biçim ile içerik arasındaki ilişki ile ilgilidir. Retorik kavramı literatürde daha çok ikna ile birlikte hatta iknayı anlamak için ortaya çıkmış bir kavramdır. Antik Yunan'da ortaya çıkan ikna çalışmaları, Aristoteles tarafından incelenerek sınıflandırılmış ve *Retorik* çalışması ile temelleri atılmıştır. Aristoteles (2019)'e göre retorik belli bir durumda elde bulunan tüm inandırma yollarını kullanabilme yetisidir. Antik Çağ'da felsefeden sonra gelen en önemli öğreti Retorik olarak kabul edilir. Retorik MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda Romalılarca siyasal anlamda ikna etmenin yansıra kişinin kendini ifade etmesi ve sanatsal bir etki yaratabilmesi anlamında da kullanılmıştır. Aristoteles'e göre retorik'in en önemli ve gerçek ögesi inandırmadır. İnandırma tarzları olarak tanımladığı 3 inandırma biçiminden söz eder. Bunlar konuşmacının kişisel özellikleri yani karakteri, dinleyiciyi belli bir ruh haline sokmaya ilişkin duygusal çekicilik kullanımı ve son olarak konuşmacının sözcüklerinin sağladığı kanıta ya da sözde kanıta bağlıdır.
- **ARİSTO'DAN GÜNÜMÜZE RETORİK**
- Dünyanın en eski disiplinlerinden biri olarak kabul edilen retorik'in tarihsel olarak ortaya çıkışı alan yazında tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkar ancak antik dünyada Yunanlı filozofların o zamanın kültürel merkezi olan Orta Doğu'dan etkilendikleri hatta buna kaynaklık edebilecek alt yapıya sahip olan Mısır'a gidip gelmiş olabilecekleri söylenmektedir. Retorik'in Antik Yunan dünyası ile daha çok ilişkilendirilmesinin sebebi ise retorik sistemin MÖ 5. yüzyılda burada ortaya çıkması ve sistemin düşüncesinin burada şekillenmesidir. Retorik'in tam olarak nerede doğduğu bilinmese de Sicilya adasında doğmuş olması düşüncesi ilginç ve manidar bulunmaktadır. Çünkü konum olarak ada ulaşım açısından özellikle her türlü etkileşime açıktır. Retorik disiplini Sicilya'dan sonra Atina'da gelişimine devam eder ve daha sonra toplumsal değişimle birlikte tekrar İtalya'ya döner ve Roma bu disiplinin merkezi haline gelir (Tepebaşı, 2016). Retorik'in geçirdiği tarihsel aşamaları 8 başlık altında toplanabilir:
 - Sofistler
 - Atinalı filozoflar
 - Roma dönemi
 - Orta Çağ
 - Yeniden keşfedilmesi
 - Aydınlanma
 - Çöküş dönemi
 - 20. asır

Özet (devamı)

•RETORİK TÜRLERİ

• Aristoteles (2019) politik, adli ve törensel gösteri söylevi (epideiktik) olmak üzere üç tür retorik olduğundan bahseder. Bunların da bölümleri, zamanları ve sonuçları vardır. 1. tür olan Politik retorik, cesaret ve umut kırma bölümlenmesi dâhilinde gelecek zamana yöneliktir ve uygunluk ya da uygunsuzluk durumlarının (iyi şeylerin karşılaştırılması) tespit edilmesi temelinde yapılandırılır. 2. tür olan Adli retorikte ise, kötü davranışın incelenmesi ön plana çıkar. Genellikle (mahkemede kendini savunma yükümlülüğünde olan bireylerin konuşmasıdır) konuşma geçmiş zamanı içermektedir. Suçlama ve savunma bölümlerinden oluşmakla birlikte Adalet ve adaletsizlik, diğer bir deyişle yasalara ilişkin sonuçlar söz konusudur. 3. tür törensel gösteri söylev ise, övme ve eleştirme bölümlerinden oluşmakla birlikte şimdiki zamanı içerir. Onur ve onursuzluk sonuçlarıyla ilgilenir.

• RETORİĞİN UNSURLARI

- Aristoteles Retoriğin üç unsuru olduğunu söyler. Söylenen sözün sağladığı inandırıcılığı ile ilgili olan bu unsurlar Ethos, Logos ve Pathos'tur.
- *Ethos (kaynağın güvenilirliği)*; ikna teorisinin ilk unsurudur. Konuşmacının sunmak istediği karakteri, karizma ve güvenilirliği olarak tanımlanabilir (Demirdöğen, 2010).
- *Logos (mantık)*: Aristoteles Logos'u akıl yürütmeye dayalı söylem olarak kullanır. Logos, kısaca mantığa vurma, karar verme yeteneğine dayanır, dinleyiciyi güçlü kanıtlarla ikna etmeye çalışır, soruları ve cevapları, farklılıklarını koruyarak açıklayabilir (Zeybek, 2016).
- *Pathos (psikolojik çekicilik/erdem)*; tutkulara veya izleyicilerin/dinleyicilerin isteklerine hitap eden konuşmanın havası ya da tonudur.
- Retorik sistem, konuşan, dinleyen ve konuşmanın konusu üzerine inşa edildiğinden, özel bir iletişimsel yapı sunar. Burada önemli olan iletişimin yöneltildiği dinleyici kitlesinin ikna veya razı edilmesidir. Dinleyiciyi etkilemek amaçlanır. Sözlü iletişim açısından bakıldığında Antik dünya da olduğu gibi her insanda var olan konuşma yeteneğinin iletişimin başarısı açısından sanat olarak değerlendirilip inceliklerinin öğrenilmesi önemlidir. Bunların her tür sözlü iletişim sürecinde bilinçli kullanımı etkili ve başarılı bir iletişim ortamı oluşturmaya yardımcı olacaktır. İletişim sorunlarının birçoğu da konuşmayı ve dinlemeyi iyi bilmediğimiz için ortaya çıkmaktadır. Başarılı bir sözlü iletişim için öncelikle iyi bir konuşmacı olmak ve konuşmanın da etkili ve ikna edici olması gerekmektedir.
- Aristoteles retorik konuşmanın bazı niteliklere sahip olduğu takdirde etkili olabileceğini söylemiş ve bunları buluş, düzen, anlatım tarzı, bellek ve Sav ileri sürmek olarak sıralamıştır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Retoriğin modern anlamda aşağıdakilerden hangisini ifade ettiği söylenir?
 - a) Ciddi ve titiz bilimsel söylem
 - b) Abartılmış ve doğruyu aktarmayan mesajlar
 - c) Güzel konuşma sanatı
 - d) Fikirlerin sanatsal sunumu
 - e) Açık metin sanatı
2. Aristoteles'e göre retoriğin en önemli ve gerçek ögesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Zorlama
 - b) Konuşma
 - c) İnandırma
 - d) Süsleme
 - e) Abartma
3. Retorik sistemin düşüncesi ne zaman ve nerede şekillenmiştir?
 - a) MÖ 1. yüzyıl- Mısır
 - b) MÖ 5. yüzyıl- Antik Yunan
 - c) MÖ 10. yüzyıl- Sicilya
 - d) MÖ 5. yüzyıl- İtalya
 - e) MÖ 3. yüzyıl- Roma
4. Aşağıdakilerden hangisi retoriğin tarihsel gelişiminin ilk aşaması olan Sofistlerin temsilcileri arasında yer almaz?
 - a) Korax
 - b) Teisas
 - c) Gorgias
 - d) Protagoras
 - e) Platon
5. Aşağıdakilerden hangisi Aristo'nun *Retorik* kitabının temel konularından biri değildir?
 - a) Disposition Teorisi
 - b) Topik
 - c) İfade etme sanatı
 - d) Duygu Psikolojisi
 - e) Empati

6. Aşağıdakilerden hangisi adli söylevin bölümlerinden biridir?
- Cesaretlendirme
 - Umut kırma
 - Savunma
 - Övme
 - Eleştirme
7. Aşağıdakilerden hangisi kaynağın güvenilirliğini ifade eden retorik unsurdur?
- Ethos
 - Logos
 - Pathos
 - Poetika
 - Epideiktik
8. Konuşmanın ana fikrini, ortaya konan görüşleri içeren retorik nitelik aşağıdakilerden hangisidir?
- Buluş
 - Düzen
 - Anlatım tarzı
 - Bellek
 - Sav ileri sürmek
9. Akıl yürütmeye dayalı söylem olarak bilinen retorik unsur aşağıdakilerden hangisidir?
- Ethos
 - Pathos
 - Poetika
 - Logos
 - Epideiktik
10. Aşağıdakilerden hangisi Pathos çekicilik unsurunun içerisinde değerlendirilemez?
- Mizah
 - Metaforlar
 - Umut ve tutku
 - Uzmanlık
 - Sadakət

Cevap Anahtarı

1.b, 2.c, 3.b, 4.e, 5.e, 6.c, 7.a, 8.a, 9.d, 10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aristoteles (2019). *Retorik. (17. Basım)*, M. H. Doğan (çev.) ,İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barokas, S. K. (2011). *Reklam ve retorik*. İstanbul: Derin yayınları.
- Bıçakçı, A.B. (2012). İkna edici iletişim ve retorik analiz. *İletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri, yazılı çözümleme*, Ö. Güllüoğlu (Ed.), Ankara: Ütopya Yayınları, ss: 334-361.
- Chandler, D. ve Munday, R. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü (1. baskı)*. B.Taşdemir (Çev.), İstanbul: İletişim yayınları.
- Demirdöğen, Ü.D. (2010). The roots of research in (political) persuasion: ethos, pathos, logos and the yale studies of persuasive communications. *International Journal of Social Inquiry* , 3(1), 189-201.
- Higgins, C. and Walker, R. (2012). Ethos, logos, pathos: strategies of persuasion in social / environmental reports. *Accounting Forum*, 36(3), 194-208.
- Kiçir, İ. (2018). *Siyasal iletişimde ikna edici mesaj tasarımında dilin kullanımı: 16 Nisan 2017 referandumu üzerine karşılaştırmalı bir analiz*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı, Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim sözlüğü (beşinci baskı)*. Ankara: Ayraç yayınevi
- Tepebaşı, F. (2016). *Retorik konuşma sanatı-söz bilimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Zeybek, B. (2016). *Siyasal reklam, ikna ve retorik (1. baskı)*, İstanbul, Beta Yayınları.